

Hz. Muhammed

Serdar Kaya

serdarkaya.com

derinsular.com

serdarkhan.blogspot.com

Bu kitapçığın en güncel versiyonuna ve benzeri çalışmalara aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz:

derinsular.com

Atıf:

Kaya, Serdar. 2021. Hz. Muhammed. <http://derinsular.com/pdf/hz-muhammed.pdf>

Son güncelleme: Mayıs 2021

© 2016-2021 [Serdar Kaya](http://serdarkaya.com). Bazı hakları saklıdır: Creative Commons [BY-NC-ND](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

İçindekiler

Önsöz.....	3
1. Hz. Muhammed Hakkında Ne Biliyoruz?.....	4
2. Çağrı Filmi Neleri Görmezden Geldi?.....	7

Henüz Yazılmamış Müteakip Bölümler

3. Sünni kaynaklar ile daha uyumlu, daha az apoloji içeren bir yapım: *Omar* dizisi
  4. Majid Majidi'nin filmine yönelik tepkiler özelinde: Hz. Muhammed'e Sünni mezhepçi bakış
  5. Müseyleme ve diğer “peygamberler” özelinde: Yedinci Yüzyıl Arabistanında peygamberlik
  6. TDV İslam Ansiklopedisi özelinde: Bilim dışı, ajandalı ve niteliksiz ilahiyat çalışmaları
- Sonuç

Önsöz

Dünya üzerindeki çoğu insanın Hz. Muhammed hakkında az ya da çok, olumlu ya da olumsuz bir fikri var. Ancak bu fikirlerin çoğu, veriye dayalı değil. Bu kitapçık, kaynaklar ile yaygın anlatıları karşılaştırıyor.

Bu, her dönemde şu ya da bu derece popüler olan bir konu. Ama aynı zamanda bir de tabularla çevrili olan bir konu... İlgili tartışmalar, tarihi kaynaklar etrafında döndüğünden, elimizdeki kaynakların sorgulanması yaygın. Ancak, kaynaklar rahatça sorgulanabilse de, bu kaynaklara dayanan efsanevi anlatı büyük bir tabu durumunda. Bu durum, kaynaklar ile popüler efsanevi anlatılar arasındaki farklılıkları daha ilginç hale getiriyor.

* * *

Bu kitapçık henüz tamamlanmış değil. Daha önce tekil olarak yazılar yayınlayarak kitapçığı bir noktaya kadar getirebilmiş olsam da, sonrasında devam etmeye bir türlü fırsatım olmadı. Yayınlanmış olan yazılar diğer kitapçıklarla doğrudan bağlantılı bazı bilgiler içeriyor. Bu nedenle, *yazıldığı kadarıyla* yayına almakta bir sorun görmedim. Kitapçık üzerinde çalışmaya ne zaman dönebileceğim konusunda şu anda bir fikrim yok. Bu nedenle, genel çerçevenin daha iyi anlaşılması amacıyla henüz tamamlanmamış yazıların listesine yukarıda yer verdim.

Mayıs 2021

1. Hz. Muhammed Hakkında Ne Biliyoruz?

Hz. Muhammed hakkında “bildiklerimizin” neredeyse tamamı, [İbn-i İshak](#)’ın siyerine dayanıyor. İbn-i İshak, 717 ila 767 yılları arasında yaşamış. Kitabını ise, 750’li yıllarda yazmış. Yani İbn-i İshak’ın kitabı ile odaklandığı dönem (571-632) arasında 120 ila 180 senelik bir zaman farkı var. Dolayısıyla, nereden bakılsa dört nesil boyunca dilden dile rivayet edilen bir dizi hadisenin bir araya getirilmesiyle ortaya çıkan bir hayat hikayesinden söz ediyoruz.

Dahası, İbn-i İshak’ın yazdığı metin aslında günümüze ulaşmış değil. Elimizde İbn-i İshak’ın kitabının [İbn-i Hişam](#) tarafından elden geçirilmiş versiyonu var. İbn-i Hişam, kitabın içindeki kimi kısımları çıkarmış. Örneğin, Taberi’nin İbn-i İshak’tan [yaptığı](#) bazı alıntılar İbn-i Hişam’ın versiyonunda göremiyoruz.

Peki İbn-i İshak’ın kitabında ne var? Aslında çok fazla şey yok... Uzun rivayet zincirleri çıkarıldığında elimizde kabaca 80-90 sayfalık bir metin kalıyor – ki bu kadarı bile Hz. Muhammed hakkında aslında çok fazla bilgimiz olmadığını fark etme adına tek başına yeterli. (İbn-i İshak hakkında çok fazla şey bilmiyor olmamız da ayrıca önemli.)

Bu durumda nasıl oluyor da Hz. Muhammed’in hayatını anlatan onca kitap yazılabiliyor? Ya da, daha farklı bir ifadeyle: Hz. Muhammed’in hayatını konu alan kitapların (ve filmlerin) hepsi, onun ölümünden takriben 120 sene sonra yazılmış, sıhhati tartışmalı ve aslı zaten elimizde olmayan bir kitaptan mı mülhem? Bu sorunun cevabı hem evet, hem hayır.

Şöyle ki, yedinci yüzyılda yaşananlar, rivayet yoluyla sonraki yüzyıllara taşınıyor. İbn-i İshak bu rivayetleri kaydedenler arasında adını bildiğimiz birkaç sekizinci yüzyıl tarihçisinden biri. Ancak İbn-i İshak ve muasırının eserleri günümüze gelemiyor. Onları daha ziyade [Belazuri](#), [İbn Sa’d](#), [Taberi](#) ve [Vakidi](#) gibi dokuzuncu yüzyıl tarihçilerinin yaptıkları alıntılardan biliyoruz. İbn-i İshak’ın diğer sekizinci yüzyıl tarihçilerinden farkı, (talebesinin talebesi olan) İbn-i Hişam’ın elden geçirdiği kitabın bugüne gelebilmiş olması.

Yedinci yüzyıla odaklanan başka eserler de var. Ancak bunlar ya İbn-i İshak’a dayanıyor, ya da Hz. Muhammed’den ziyade, dönemin savaşlarını konu alıyor. Yani biyografik içerikleri yok. Kuran’da da Hz. Muhammed hakkında çok fazla bilgi yer almıyor. Dahası, Kuran’ı siyer ve megazi kitapları olmadan anlamak çok zor, zira Kuran’da ayetler bağlamları ile birlikte yer almıyor. Hadis kitapları ise, Hz. Muhammed’in belli konularda söylediği sözlerden oluşuyor. Hüküm veren, ölçü koyan, normatif ifadeler ağırlıkta – ki bu da aslında Hz. Muhammed’e isnad edilen herhangi bir sözün, Emevi ve Abbasilerin siyasi uygulamalarını kolaylıkla gerekçelendirebilmiş olması ile (de) ilgili. Özetle, elimizde İbn-i İshak’ın siyeri dışında kaynaklar da var, ancak bu kaynaklar bize İbn-i İshak’ın ötesinde çok az şey söylüyor.

İbn-i İshak’a olan bağımlılığımızın derecesi konusunda bir fikir vermesi adına belki belirtmek gerekli: İbn-i İshak’ın siyeri adeta [Çağrı filminin](#) senaryosu gibi. Filmde, Ümeyye’nin İslam dininden dönmesi için siyahi kölesi Bilal’e eziyet etmesinden, Medine’de Hz. Muhammed’in devesinin çöktüğü yere evinin yapılmasına dek zihinlerde yer etmiş olan her sahne, İbn-i İshak’tan. Aynı durum, bazı küçük detaylar için dahi geçerli.

Örneğin, Mekke’nin fethinden sonra Hz. Muhammed’in Kabe’ye girerek putları bizzat devirdiği sahnedeki sopa, Hz. Muhammed’i ya da elini göstermemek için bulunmuş bir çözüm değildir. İbn-i İshak “sopa” dediği için oradadır. Gerçi [Çağrı](#), İbn-i İshak’taki bütün detayları aynı titizlikle filme aktarmaz. Kimi zaman küçük değişikliklere gider. Kimi zaman ise, günümüzün dünyasında

rahatsızlık kaynağı olabilecek bazı noktaları görmezden gelir. Ancak bunlar, *Çağrı*'nın temel kaynağı konusundaki gerçeği değiştirmez.

Çağrı sadece bir örnek... *Çağrı*'da yer almayan klasikleşmiş örnekler için de aynı durum geçerli. Hz. Muhammed doğunca gökyüzünde yıldızının belirmesinden [Rahip Bahira](#) anlatısına dek (herkesçe muteber bulunmayan) bir dizi olağanüstü rivayetin aktarıcısı da yine İbn-i İshak. Bu noktada, "Ortada gerçekten de bu kadar az kaynak ve 'bilgi' var ise, Hz. Muhammed'in hayatını konu alan bunca kitap neye dayanıyor?" gibi bir soru akla gelebilir – ve hatta gelmeli.

Bu sorunun cevabı aslında basit: İlgili kitapların hiçbiri birincil kaynak değil. Bu nedenle de, onları siyer kitabı değil, İbn-i İshak'ın siyerinin bir yorumu olarak görmek ve o şekilde okumak gerekli. Ama tabii bu sadece muteber çalışmalar için geçerli. Yoksa misyonerce kaygılarla yazılan ve İslam dinini ya da peygamberini sevdirmeye amacı güden popüler kitapları bu başlık altında değerlendirmek zaten anlamlı değil.

* * *

İbn-i İshak'ın kitabı, [Abbasiler Dönemi](#)nin başlangıcına karşılık gelen 750'li yıllara ait. İbn-i Hişam tarafından editlenmiş olan elimizdeki versiyon ise 800'lü yıllara ait. Bugünkü bilgilerimizle 800'lerden geriye doğru baktığımızda, 610-632 yılları arasındaki döneme dair sağlıklı bilgi edinme adına dört ciddi sorundan söz edebiliriz.

Birinci ve en belirgin sebep, Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemin 800'lü yıllar itibariyle artık rivayetlerin sıhhatine güvenilemeyecek kadar geride kalmış olması.

İkinci sebep, bu iki dönem arasındaki takriben 200 yıllık süreçte müslümanlar arasında çok sayıda dini ve siyasi ihtilaflar yaşanmış olması. Müslümanlar arasında muhaberelelerin dahi yaşandığı bu ilk dönemde, farklı taraflardaki aktörlerin geçmişe kendi perspektiflerinden yaklaşımları. Bir başka deyişle, geçmişte ne olduğu konusunun Hz. Muhammed'den hemen sonra dahi merkezde olması.

Üçüncü sebep, Emevi iktidarının 692 yılında konsolide olmasından sonra, bilginin artık siyasi iktidarın denetimine girmiş olması. Aynı siyasi etki, Abbasiler dönemi için de geçerli. Bu etkinin en sıradan örneği, muktedirlerce hoşgörülmeleyen rivayetlerin artık muteber sayılmaması.

Dördüncü sebep, sözlü geleneğin taşıyıcıları. Yazılı iletişimin yaygınlaştığı 1800'lü yıllar öncesinde, tarihi gelişmelerin sözlü gelenek ile aktarılması ve zaman içinde efsaneleşmesi sıradandı. Sistemli bir bürokrasinin bulunmadığı yedinci ve sekizinci yüzyıl Arabistanında da aynı şey yaşandı. Bazı insanlar, gerek samimi gerekse ticari kaygılarla şehir şehir, cami cami gezerek insanlara Hz. Muhammed'i anlattılar. Öykücü-vaizliği iş edinen bu insanlar, anlatılarını ilginç kılmak için abartılara da başvuruyorlardı. (Zaman içinde ölçünün iyice kaçması üzerine Emeviler döneminde bu işe sınırlamalar getirildi.)

Bu dört sebebin herbiri, İbn-i İshak'tan günümüze ulaşan metne ihtiyatla yaklaşmak gerektiği sonucuna varmak için tek başına yeterli. Bu dört sebebin aynı anda varlığı ise, metnin tamamına ihtiyatla yaklaşmayı gerekli kılıyor. Bunun manası şu: *Yedinci yüzyıl Arabistanında tam olarak neler yaşandığını bilmiyoruz ve büyük ihtimalle hiçbir zaman da bilemeyeceğiz.* Gerçeklerin, genel kabul gören anlatıdan farklı olması kuvvetle muhtemel. Hatta, *Çağrı*'da izlediklerimizin çoğu aslında hiç yaşanmamış olabilir, ya da bambaşka yönere, bağlamlara (da) sahip olabilir. Elimizdeki

güvenilir bilgiler epey sınırlı. Dolayısıyla, alternatif bir anlatı ortaya koymak da zor. Zira, alternatif bir anlatı da ancak İbn-i İshak'ın kitabı kadar muteber olabilir.

* * *

Kaynaklara dair bu gibi sorunlar, İslam dinine özgü değil. Örneğin, Hz. İsa hakkında da aslında neredeyse hiçbir şey bilmiyoruz. Suda yürüdüğüne ya da suyu şaraba çevirdiğine dair rivayetlerin ciddiye alınır hiçbir kaynağı yok. Hz. Musa'nın ise gerçekten yaşayıp yaşamadığı dahi meçhul. Ya da, daha doğru bir ifadeyle, Hz. Musa'nın yaşadığına dair muteber delil sayılabilecek tek bir şey dahi günümüze gelmiş değil. Milyarlarca insanın bu isimleri aziz bilmesi, haklarındaki tarihi kayıtların güvenilir olmasından ileri gelmiyor.

İnsanlar, tarihi kayıtlardaki delillere değil, bir anlatıya gönül verirler. Zira, güçlü bir anlatı, güçlü bir anlam dünyasını beraberinde getirir ve hayata dair bir çerçeve sunar. İyiye ve kötüye dair ölçüler belirler. Hayatın nasıl yaşanması gerektiğini kodlar ve dikte eder. Kişiyi aslında hiç tanımadığı dostlar ve düşmanlar tahayyül ettirir. Bu dostluklar ve düşmanlıklar, sadece ilgili anlatı çerçevesinde bir anlam ifade eder ve bir dizi güçlü duygusal öğeyle desteklenir. İnsanlar bu şekilde hayata ve hayatlarına mana ve derinlik kazandırmaya çalışırlar.

Bir anlatının delile dayanmaması, zorunlu olarak gücünü azaltmaz. Aksine, belirsizliğin beraberinde getirdiği gizem, anlatının gücünü artırabilir. Anlatının gücü, gerçekliği ile doğrudan ilgili olmak zorunda dahi değil. Hatta, gerçekliği meçhul bir öyküye gönül vermek, dini inançlar söz konusu olduğunda istisnadan ziyade kural durumunda. Zira inanç zaten her şeyden önce (adeta tanımı gereği) bir meçhule iman etmenin ifadesi.

Dolayısıyla, insanların inandıkları ve gönül verdikleri Hz. Muhammed, aslında 632 yılında ölen peygamber değil. İbn-i İshak'ın kitabında bahsettiği kişi de değil. Hz. Muhammed, müslüman kültürlerde şekillenen zihinlerde çoktan iyiliğin ve doğruluğun timsali olan bir soyut gerçekliğe dönüşmüş durumda. Türkiye'de gerek Hz. Muhammed'i hedef alan inançsızlar, gerekse Hz. Muhammed'e atfedilen mucizelerin ya da hadislerin gerçeklik payını sorgulayarak Kuran'a dayalı bir mikro-din ortaya çıkarmaya çalışan dindarlar, inancın bu gibi insani yönlerini çok fazla fark edemiyor gibiler.

2. Çağrı Filmi Neleri Görmezden Geldi?

Hz. Muhammed'in hayatını konu alan her eser gibi *Çağrı* da büyük ölçüde İbn-i İshak'ın siyerine dayanır. Ancak *Çağrı*, bir yandan kimi küçük detaylara dek İbn-i İshak'a bağlı kalırken, diğer yandan aynı kitapta yer alan bir dizi nahoş hadiseyi sistemli olarak gözardı eder. Bedir Savaşı, bu çerçevedeki önemli örneklerden biri.

Çağrı, Hicret ile Bedir Savaşı arasındaki ilişkiyi gerçekte olduğundan biraz daha farklı yansıtır. *Çağrı*'ya göre, Kureyşliler müminleri Mekke'den çıkarmış, mallarını yağmalamamış, ve bu olaylardan kısa bir süre sonra Ebu Süfyan büyük bir kervan ile Suriye yoluna çıkmıştır. Buradaki olaylar dizisindeki bazı atlamalar nedeniyle, müminlerin yağmalanan malları ile Suriye'ye giden kervan arasında gerçektekinden farklı bir bağlantı ortaya çıkar. İlk müminlerin, yağmalanan mallarını kurtarmaya çalıştıkları yönünde bir ima doğar. Ancak İbn-i İshak'taki anlatı böyle bir yoruma müsaade etmez. İbn-i İshak'a göre, ticaret kervanları, Mekke ile Suriye arasında zaten gidip gelmektedir. Ancak bu ticaret güzergahı müminlerin Medine'ye hicretinden sonra tehlike altına girmiştir. Zira, aşağıdaki haritadan da görülebileceği gibi, Medine şehri, Mekke-Şam hattına yakındır. Hicretten sonra müminler Mekke'den yola çıkan kervanlara saldırılar düzenlemeye başlamış ve bu saldırılardan biri Bedir Savaşı'nı netice vermişti.

Kervanlar eksenindeki rivayetler, her şeyin bir putperestlik-monoteizm mücadelesinden ibaret olmayabileceğini de gösterir. Konunun ekonomik yönleri de vardır. Yine de, kervanlara saldırı ve kervan mallarını gasp gibi fiillerin dini gerekçeleri de önemsiz değil. Acaba müminler Mekke ile savaş halinde oldukları için aralarında bir tür savaş hukukunun geçerli olduğunu mu düşünüyorlardı? Yoksa, Mekkelileri müşrik addetmeleri, mallarını ganimet saymaları için yeterli mi oluyordu?¹ *Çağrı*'nın anlatısının sterilliği, bu gibi soruları zihinlerden uzak tutar.

1 Hacc suresinin Hicret'ten kısa bir süre sonra nazil olan 39 ve 40. ayetleri, o gün itibarıyla en azından ilk durumun

Çağrı'nın bir diğer özelliği, müminler arasındaki farklılıkları neredeyse hiç görmemesidir. *Çağrı*, Medine'deki münafık/muhالیف grup haricindeki bütün inananları aynı kefeye koyar.² Hatta, müslümanları ekseriyetle beyaz elbiseler içinde tasvir ederek bu tektipçi sunumu pekiştirir. Bu tavır, bütün sahabeleri (ve hatta tabiin ve tebei tabiini) ulaşılmaz bir konuma yerleştiren sünni gelenek için istisnadan ziyade kural durumundadır.

Ne var ki, Peygamber etrafında kümelenen ve onunla birlikte mücadele veren yekpare sahabe anlatısı büyük ölçüde bir kurgudan ibaret. Her şeyden önce, insan davranışlarını etkileyen karmaşık saikleri tek bir faktöre indirgemek problemlidir. Dolayısıyla, sahabenin tamamının ya da ezici çoğunluğunun sadece inanç kaygısıyla hareket etmesini beklemek baştan anlamlı değil. (Böyle bir önkabul, mümin olmanın artık bir dezavantaj olmadığı Hicret-sonrası dönem için özellikle problemlidir.)

Böyle bir yaklaşım, insanların doğaları gereği çok sayıda kimliği aynı anda taşıyor oldukları gerçeğini de gözardı ediyor. Daha somut bir ifadeyle, bir insanın putperest ya da Musevi iken bir gün müslüman olması, onun bütün geçmişini ve taşıdığı diğer kimlikleri ortadan kaldırmıyor. Kişi canı gönülden istese dahi mümkün değil böyle bir şey – ki İbn-i İshak'ın siyerinde de zaten bu türden bir sorun yok. Aksine, metne göre, Hicret'ten sonra Ensar ve Muhacir kimlikleri önemlerini korumaya devam eder. Ensar içindeki farklı kabile aidiyetleri de önemsiz değildir. Hatta, İbn-i İshak, Ensar ile Muhacirler arasında zaman zaman yaşanan ciddi gerginlikleri de aktarır, Ensar içindeki farklı kabileler arasında yaşanan çekişmeleri de... Ancak *Çağrı* bunların hiçbirini görmez ve sadece güzel örnekleri ekrana yansıtır.

Sahabe içindeki farklılıklar, İbn-i İshak'ta inanç ve bağlılık seviyesi noktasında dahi belirgindir. İbn-i İshak'ta, Peygamber'in vahiy katipliğini yaptığı halde putperestliğe geri dönen de vardır.³ İslam'ın ilk yıllarında Habeşistan'a göç eden küçük grup içinde olup, sonradan Habeşistan'daki çoğunluk dini olan hristiyanlığa geçen de vardır.⁴ Hz. Muhammed'in eşlerinden olup bir noktada İslam'ı terk eden de vardır.⁵ Hz. Muhammed'in cariyesi olan, ama onunla evlenmeyi, müslüman

---

geçerli olduğunu ima ediyor: “Kendileriyle savaşılanlara (savaş) izni verildi. ... Onlar, sadece ‘Rabbimiz Allah’ dedikleri için memleketlerinden haksız yere çıkarıldılar.” Bu konudaki yaygın kabul, yukarıdaki ayetlerin Kuran'ın verdiği ilk savaş izni olduğu yönünde. *Çağrı*'daki anlatı da aynı doğrultuda. Ancak bu ayetlerdeki izin, nefsi müdafaa ile sınırlı. Ancak ilerleyen yıllarda savaşa tanınan alan giderek genişliyor ve müminlerin askeri gücünün artması ile birlikte değil önleyici saldırı, yayılcı taarruz dahi sıradanlaşıyor.

- 2 Münafık ve muhalif sıfatları birbirinden bağımsız değil. Arada önemli bir kesişim alanı var. Bu noktada birkaç sorunun sorulması gerekli: (1) Bir peygambere imandan/bağlanmaktan modern dönemde anlaşılan şey ile yedinci yüzyıl Arabistanında anlaşılan şey aynı mıydı? (2) Bir insanın peygamberliğine iman, izlediği günlük politikaları istisnasız olarak makul bulmayı beraberinde getiriyor muydu? (3) Her grubun içinde olduğu gibi ilk dönem müslümanlar arasında da merkezi idareye yakın olanlar ve olmayanlar, ve bunların da tesiriyle yaşanan bazı siyasi çekişmeler yok muydu? (4) Medine'nin tarihi Hicret ile başlamadığına göre, Hicret öncesindeki sosyal ve siyasi dinamikler, Hicret sonrasında ne şekillerde etkili oldu? (Bu özet-noktaların herbiri ayrıca izah ve tahlile muhtaç. Ama bu soruları dikkate almayan herhangi bir yorumu ya da anlatıyı ciddiye almak zor.)
- 3 Bu kişi, Abdullah bin Sa'd'dır. İlginç hikayesi için, aşağıdaki Mekke'nin Fethi bahsine bakılabilir.
- 4 Bu kişi, İslam öncesinde hanif/monoteist olan dört arkadaştan biri olan Ubeydullah'tır. Diğer üç kişiden biri ise, Hz. Muhammed'in ilk karısı Hatice'nin kardeşi Varaka bin Nevfel'dir. (Özellikle popüler İslami literatür, putperestliğe mesafeli olan bu kişilere Hz. Muhammed ve onun ailesinden Abdülmuttalib gibi isimleri de dahil eder. Oldu olası putperestliğe mesafeli olan böyle bir aile tasvirini kaynaklarla desteklemek zordur. Hatta, İbn-i İshak'ta Abdülmuttalib'in Kabe'deki putlarını yanında ok ile kura çektiği geniş bir bölüm yer alır.)
- 5 İbn-i İshak, bu kişinin Amre binti Yezid olduğunu söyler. Ancak başka isim veren kaynaklar da vardır. İbn-i İshak, bu hadisenin ardından Hz. Muhammed'in ilgili karısını ailesinin yanına gönderdiğini yazar. Böyle bir anlatı, ilk müslümanlar hakkında daha farklı bir perspektif sunar. Kadınların mürted olmasına yaklaşımın farklı olması da ayrıca ilginçtir.

olmayı ve örtünmeyi istemeyen de vardır.⁶ Ama *Çağrı*, bu gibi örneklerin hiçbirine yer vermez.

Sahabe içindeki farklılıkların ve çekişmelerin boyutunu yansıtmaya adına başka örnekler de verilebilir. Mesela, İbn-i İshak, Bedir sonrasında yaşanan bir ganimet kavgası nakleder: Savaşın sonlarına doğru kimi müminler erkenden ganimet toplamaya başlarken, kimi diğerleri ise savaşımaya devam ettikleri için aynı miktar ve derecede ganimet edinme fırsatı bulamazlar. Dolayısıyla, bir taraf topladığı ganimet üzerinde hak iddia ederken, diğer taraf ise ganimetin paylaşılması gerektiğini öne sürer. İkinci gruba göre, birinci grubun ganimet toplaması, kendilerinin savaşımaya devam etmesi sayesinde mümkün olabilmiştir. Dolayısıyla, toplanan ganimette kendilerinin de hakkı vardır.

İbn-i İshak'ta bu gibi ihtilaflar münferid değil. Ancak, *Çağrı* yine de bu türden hadiselerle yer vermez. Taberi, benzeri bir durumun Uhud'da da yaşandığına işaret eder ve ganimet toplamak isteyen okçuların buldukları dağı terk etmelerinin savaşın kaybedilmesinde önemli rol oynadığını belirtir. *Çağrı*, muhtemelen Uhud özelindeki önemi nedeniyle bu ikinci hadiseyi atlamaz. Ancak, konunun ganimet boyutunu görmemeyi tercih eder.

Ganimet konusu, Hz. Muhammed'in hayatı boyunca hep ön planda olur. Hatta, Mekke'nin fethi sonrasındaki seferlerde (yani Hz. Muhammed'in hayatının son iki yılında) dahi bu yöndeki tartışmalar bitmez. Hatta, İbn-i İshak yine bu son dönemde yaşanan ganimet eksenli bir tartışma esnasında Hz. Muhammed'i fiziksel olarak hırpalayan bir grup sahabeden dahi söz eder. Yaygın İslami literatür, bu gibi kişileri, imanları henüz yeterince kemale ermemiş olan sahabeler olarak sunmayı tercih eder.

Halbuki İslam'ın ilk ve müteakip yayılma dönemlerini, ganimet konusunu dışarıda bırakarak incelemek, anlamak zordur. Ganimetin helal olduğu düşüncesi, makro seviyede istilaya dayalı bir ekonomik sistemi gerekçelendirir. Mikro seviyede ise, müslüman olmak ve savaşmak için bir motivasyon sunar. Gayrimüslim kadınların da ganimetten addedilmesi nedeniyle, ganimetin sosyal ve kültürel boyutları da güçlüdür.

* * *

Çağrı'nın steril anlatısı, Bedir Savaşı'ndan sonra yaşanan bir dizi hadiseyi de atlar. Örneğin, İbn-i İshak, Bedir savaşı sona erince, Hz. Muhammed'in Mekkeli ölümlerinin Bedir kuyularına doldurulmasını emrettiğini yazar. Hatta, cesedi şişen [Ümeyye](#)'nin (muhtemelen şişman da olduğu için) kuyuya sığmaması ve çöle gömülmesi gibi detaylar verir. [Amr bin Hişam](#)'ın (Ebu Cehil) başının kesilip Hz. Muhammed'e getirilmesi ve Hz. Muhammed'in onun devesini ganimet olarak alması gibi hadiselerden bahseder.

Bunların hiçbirisi *Çağrı*'da yer almaz. İlgili hadiseleri atlamak, filmin anlattığı hikayenin bütünlüğünü zedeleyecek niteliktedir. Zira, kaynaklar, Bedir'de hayatını kaybedenlerin bu şekilde kuyulara doldurulmasının Mekke'de ciddi bir psikolojik sarsıntı meydana getirdiğini nakleder.⁷

6 Bu kişi, [Reyhane binti Zeyd](#)'dir. İbn-i İshak'a göre, Hendek Savaşı'nın ardından Musevi Kurayza kabilesinin erkeklerinin tamamı öldürülür. Kabilenin çocukları, kadınları ve malları, müminler arasında pay edilir. Reyhane, bu ganimet taksiminde Hz. Muhammed'e düşer. Reyhane, Hz. Muhammed'e, onunla evlenmek yerine cariyesi olarak kalmak istediğini, müslüman olmayı ve örtünmeyi istemediğini, böylesinin her ikisi için de daha iyi olacağını söyler. Reyhane'nin daha sonra müslüman olmayı kabul ettiğini söyleyenler de vardır.

7 Mekke ordusunda savaşıp hayatını kaybeden elli kişi arasında Kureyş'in ileri gelenlerinin bulunması, bu noktada ayrıca önemlidir. Ama masalsı anlatı, hayata dair bu gibi gerçeklerle çok fazla ilgilenmez.

Hatta, İbn-i İshak, Medineli şair [Ka'b bin Eşref](#)'in Mekke'ye gittiğini, Bedir kuyularına atılanlara ağıtlar yazdığını belirtir ve hatta bu ağıtların metinlerini alıntılar. İbn-i İshak, müminleri alaya alan şiirler de yazan Ka'b bin Eşref'in, Hz. Muhammed'in emri üzerine öldürülmesine odaklanan bir bölüm de içerir. *Çağrı* ise, müminleri eleştiren kadın-erkek şairlere ya da bu şairlerin öldürülmelerine yer vermez.

* * *

Çağrı'da, Bedir sonrasında savaş esirleri fidye karşılığında serbest bırakılırlar. Fidyeye ödemeye gücü yetmeyenler ise, on müslüman çocuğa okuma yazma öğretirler. Bu anlatı, her ne kadar kaynaklarda yer alsada, eksiktir. Zira, Bedir bir ilktir ve dolayısıyla esirlere ne yapılacağı konusu ancak savaştan sonra gündeme gelir.

İki görüş ortaya çıkar. Ebu Bekir'in öne sürdüğü birinci görüşe göre, daha fazla kan dökmeye gerek yoktur. Ayrıca esirler ile aralarında akrabalık ve kabile bağı vardır. Dolayısıyla, bütün esirlerin fidye karşılığında serbest bırakılmaları daha doğru olacaktır. Ömer ise, esirlerin öldürülmeleri gerektiği fikrindedir. Hatta, Taberi, Ömer'in herkesin kendi yakın akrabalarını öldürmesini teklif ettiğini söyler. Sebep, kabileler arasında kan davasının başlamaması gibi bir şey de değildir. Ömer'e göre, esirler arasındaki yakın akrabalarını öldürmek suretiyle inançlarını akrabalarına öncelediklerini Allah'a göstermiş olacaktırlar.

Neticede, Ebu Bekir'in görüşü uygulanır. Ancak, sonradan bu kararın yanlış olduğunu belirten ayetler iner. Ayetler, esir almanın da, esirleri dünya malı (fidye) için serbest bırakmanın da yanlış olduğunu söyler, ve hatta bir peygamberin dünya üzerindeki hakimiyetini tesis edene kadar esir almaması gerektiğini belirtir:

“Esir almak, yeryüzüne hakim olana dek hiçbir peygambere yakışmaz. Siz dünyayı istiyorsunuz. Ve Allah ahireti istiyor. Ve Allah azizdir, hikmet sahibidir. Eğer Allah'ın daha önce koyduğu bir kanun olmasaydı, aldığınız şeyden (fidyeden) ötürü size büyük bir azap dokunurdu. Artık ganimet olarak aldıklarınızdan helal ve temiz olarak yiyin. Ve Allah'a karşı takva sahibi olun. Muhakkak ki, Allah mağfiret ve merhamet edendir.” (Enfal 67-69)

Taberi, bu ayetlerin nazil olmasının ardından yanlış bir iş yaptıklarını anlayan Hz. Muhammed ve Ebu Bekir'in birlikte ağladıklarını aktarır.

* * *

Bedir'in ardından, Uhud gelir. Hamza'nın ölümü, muhtemelen Uhud'daki en çarpıcı hadisedir. Hamza'nın cesedinin parçalanması bu trajediyi doruğa taşır. *Çağrı* bu trajediyi ve arkaplanını neredeyse eksiksiz olarak ekrana yansıtır.

Ancak İbn-i İshak'ta bu hadisenin devamı da yer alır. Hz. Muhammed, amcası Hamza'nın parçalanmış bedenini gördüğünde çok etkilenir ve ona yapılan intikamını almak için Kureyş ile gerçekleşecek bir sonraki savaşta onlardan en az otuz adamın cesedini parçalayacağını söyler. Onu duyan sahabeler ise, Allah'ın onlara bir zafer nasip etmesi durumunda düşmanlarının bedenlerini daha önce hiçbir Arab'ın bedeninin parçalanmadığı derecede parçalayacaklarına yeminler ederler. Bu hadisenin ardından Nahl suresinin 126. ayeti nazil olur. Ayet, bu gibi ölçüsüz intikamlara yasak getirmektedir:

“Eğer ceza verecekseniz, o zaman onları, onların sizi cezalandırdığının misli (aynısı) ile

cezalandırın. Ve eğer gerçekten sabrederseniz, bu elbette sabredenler için daha hayırlıdır.”

Yani, bir kişinin parçalanmış cesedine karşı, yine bir kişinin (belki ilk cürmün sorumlusunun?) cesedini parçalayın ve aşırıya gitmeyin. Ama hiç parçalamayıp sabretmeniz elbette daha hayırlıdır.

* * *

Çağrı, Mekke'nin fethini kansız tasvir eder. Bu tasvire göre, müminler barışçıl bir şekilde Mekke'ye varırlar ve kendilerine geçmişte düşmanlık eden herkesi affederler. Buna karşılık, Mekkeliler de hatalarını anlayarak müslüman olurlar. Neticede, Kabe putlardan “temizlenir” ve yeni bir dönem başlar...

Bu anlatı, İbn-i İshak'ın epeyce sterilize edilmiş bir versiyonudur. Zira, *Çağrı* her ne kadar Ebu Süfyan ile yapılan görüşme ya da Kabe'deki putların yıkılması gibi hadiseleri ekrana yansıtırken İbn-i İshak'taki detaylara neredeyse bire bir sadık kalsa da, aynı kitaptaki diğer bazı hadiseleri sistemli olarak görmeyerek çok farklı bir fetih tablosu ortaya çıkarır.

İbn-i İshak, müminlerin takriben 10,000 kişilik bir ordu ile Mekke yakınlarına vardıklarını söyler ve ordunun büyüklüğüne şahit olan Ebu Süfyan'ın takdir ile karışık şaşkınlığını nakleder.⁸ Mekkeliler böyle bir orduya karşı koyabilecek güçte değillerdir. Yani Mekke'de bir savaşın yaşanmamış olması, kan dökmeme prensibinden ziyade, caydırıcı gücü yüksek olan bir ordunun varlığından ileri gelir.

Müslümanlar, basit bir diplomatik görüşmenin ardından, Mekke'nin idaresini Ebu Süfyan'dan devralırlar. Ciddi bir çatışma yaşanmaz. Ancak hiç kan dökülmemiş de değildir. Aralarında Amr bin Hişam'ın (Ebu Cehil) oğlu İkrime'nin de bulunduğu bir grup, şehre girmekte olan orduya saldırı düzenler. Halid bin Velid'in süvarilerinden birkaçı bu saldırıda hayatını kaybeder. Saldırganların ise 12 ya da 13'ü öldürülür, diğerleri kaçar.

* * *

İbn-i İshak'a göre, fethin ardından Mekkelilere bir duyuru yapılmıştır: (1) Kabe'ye, (2) Ebu Süfyan'ın evine ya da (3) kendi evine sığınan herkes emniyette olacaktır. Kabe ile Ebu Süfyan'ın evinin birlikte anılması, iktidarı teslim eden Ebu Süfyan'ı onore etme adına yapılmış bir jesttir. Yoksa, kendi evinde zaten emniyette olacak bir insanın ayrıca Ebu Süfyan'ın evine sığınmaya elbette ihtiyacı olmaz. Kaldı ki, İbn-i İshak'a bakılırsa, bazı insanlar için aslında Kabe dahi güvenli değildir. Zira, Hz. Muhammed'in, *Kabe'nin örtüsü altına saklansa dahi çıkarılıp öldürülmeleri* emrini verdiği bir grup insan vardır.

- Bu kişilerden biri, (yukarıda bahsi geçen) Abdullah bin Sa'd'dır. Çünkü, İslam dinini kabul etmiş, hatta vahiy katipliği yapmış, ancak daha sonra putperestliğe geri dönmüştür.
- Bir diğer örnek, Abdullah bin Hatal'dır. Hz. Muhammed'in ona zekat toplama görevi vermesi üzerine yola çıkmış, ancak yolda kendisine yardımcı tayin edilen kişiye kızıp onu öldürmüş, sonra da (muhtemelen kısıstan çekindiği için) Medine'yi ve İslam dinini terk etmiştir.
- Abdullah bin Hatal'a dair anlatıdaki bir ilginç detay, kendisinin iki şarkıcı kadın ile olan arkadaşlığıdır. Bu iki kadın da ölüm listesinde, çünkü Hz. Muhammed hakkında müstehzi

⁸ Mekke'yi bugünkü haliyle değil, küçük bir kasaba olarak düşünmek, bu rakamları anlamayı kolaylaştırabilir.

şarkılar söylemişlerdir. İbn-i İshak bu iki kadından birinin öldürüldüğünü, diğerinin ise önce kaçtığını, ancak sonra Hz. Muhammed'den bağışlanma dilemesi üzerine affedildiğini nakleder.

- Bir diğer örnek, Mikyas bin Hubabe'dir. Ensar'dan birinin yanlışlıkla kardeşini öldürmesi üzerine o da ilgili kişiyi öldürmüş ve sonra da Mekke'ye kaçarak putperestliğe geri dönmüştür.
- Bir diğer örnek, Sara adlı kadındır. Şayet İbn-i İshak'ın aktardığı bilgiler eksik değil ise, Sara'nın Hicret'ten önce bir kez Hz. Muhammed'e hakaret etmiş olmak dışında bir suçu yoktur. Sara, Mekke'den kaçmış, ancak Ömer'in halifeliği döneminde bir asker Mekke civarında bir vadide izini bulup onu öldürmüştür.
- Bir diğer örnek, Huveyris bin Nukayd'dır. Suçu, Sara'nınki ile aynıdır.
- Bir diğer örnek, İkrime'dir. Mekke'ye giren Medine ordusuna saldırdıktan sonra Yemen'e kaçır. Ancak karısı Ümmü Hakim'in Peygamber'e giderek müslüman olmaya karar verdiğini söylemesi ve kocası için bağışlanma dilemesi üzerine İkrime affedilir. Bunun ardından, Ümmü Hakim Yemen'e gider ve kocasını geri getirir. Böylelikle İkrime de müslüman olur.

Bu gibi örnekler, müslüman olmak, ölüm listesinden çıkmak gibi detaylarda kişisel ilişkilerin belirleyici olduğunu ima eder. Bu durum, Abdullah bin Sa'd örneğinde özellikle belirgindir. Hz. Muhammed'in vahiy katipliğini yaptıktan sonra İslam dinini terk eden Abdullah bin Sa'd, sonradan üçüncü halife olacak olan Osman'ın üvey kardeşidir. Osman, üvey kardeşinin öldürülmesini istemez. Abdullah yeniden müslüman olur ve Osman'ın halifeliği döneminde Mısır valiliğine kadar yükselir.

* * *

Mekke'nin fethi sonrasındaki infazlar, tipik bir muhalif temizliğine karşılık gelir. Muhalefete son vererek bağışlanma dileyenlerin affedilmesi de bu noktada önemli. Zira, böyle bir uygulama, muhalifleri değil muhalefeti affetmeyen bir politikayı ima ediyor.

Bunca infazın gerçekleştiği Mekke ve civarında cinayetin yasak olması ise, ayrıca önemli. İbn-i İshak'ın bu konuda aktardığı bir anekdot, ilgili tezadı ya da bu tezatın gerekçelendiriliş şeklini anlamaya yardımcı olabilir...

Mekke'nin fethinin ardından, müminlerden biri, putperest bir Mekkeliyi dininden ötürü öldürür. Bu hadiseden bir gün sonra, bir muhacir aynı sebeple kendi kardeşini öldürmeye kalkar. Ancak bir arkadaşı ona bunu yapmamasını öğütler ve ona Hz. Muhammed'in bir gün önceki öldürme hadisesi üzerine yaptığı konuşmayı nakleder. Hz. Muhammed bu konuşmasında (özetle) şunları söylemiştir: (1) Kendisinden önce, hiç kimsenin Mekke'de kan dökmeye ya da Mekke'nin ağaçlarını kesmeye hakkı olmamıştır. (2) Allah Mekke'de kan dökme hakkını sadece kendisine vermiştir. (3) Ancak bu hak geçicidir ve bundan sonra Mekke'de kan dökmeye kendisinin de yetkisi yoktur. (4) Her ne kadar bu ölümler bir nebze faydalı olsa da, artık yeteri kadar kan dökülmüştür ve daha fazlasına gerek yoktur.

Ne var ki, kan dökmenin yasaklanması, sadece Mekke için geçerlidir. Zira, İbn-i İshak, Mekke'nin fethinin ardından Taif gibi civar şehirlere seferler düzenlendiğini ve çok sayıda putperestin

öldürüldüğünü nakleder. Bu seferlerin ardından, sıra Arabistan yarımadasında peygamberlik iddia eden diğer kişilere, yahudilerin yaşadıkları bölgelere, ve hristiyan Bizans'a gelir. Bedir öncesinde nefsi-i müdafaa ile sınırlı olan savaş izni artık genişlemiş gibidir.

Bazı alimlerin, Kafirun suresinin "Sizin dininiz size, benim dinim bana" şeklindeki son ayetinin Mekke dönemi için geçerli olduğunu söylemeleri de bu perspektif ile aynı doğrultudadır. Yukarıda bahsi geçen, "Esir almak, yeryüzüne hakim olana dek hiçbir peygambere yakışmaz" (Enfal 67) şeklindeki ayet de aynı doğrultuda düşünülebilir.

* * *

Mekke'nin fethine dair anlatılar, öldürme ve affetme kararlarında sosyal statünün de etkili olduğunu ima eder. Örneğin, Sara, Mekke'de Abdülmuttaliboğullarının kölesi iken azad edilmiş olan, muhtemelen fakir bir kadındır. Hind ise, Bedir Savaşı'ndan beri (624-630) Mekke'yi yönetmekte olan Ebu Süfyan'ın karısıdır. Hind, Hz. Hamza'yı öldürmüştü, onun cesedini parçalatmış ve hatta ciğerini çiğnemiştir. Ama yine de ölüm listesinde yer almaz.

Hind'in fetihden sonra müslüman olması, bu tezati bir nebze açıklayabilir. Hatta, İbn-i İshak, Hind'in başlangıçta olası bir cezadan çekindiği için Hz. Muhammed'in karşısına halkın içinde ve tamamen örtülü olarak çıktığını söyler. Ancak dahası da vardır...

Hind, kimliğini açıkladıktan hemen sonra, Hz. Muhammed ona bir dizi nasihatte bulunur. Ne var ki, Hz. Muhammed (muhtemelen kız çocuklarını kast ederek) "Çocuklarınızı öldürmeyeceksiniz" dediğinde, Hind cevaben, "Ben onları büyüttüm, ve sen onları Bedir'de öldürdün; bu işleri sen daha iyi bilirsin" cevabını verebilmiştir. Hind'in cüretkar tavrı, sosyal statü ve siyasi ilişkilerin bir dizi ayrıcalığı da beraberinde getirdiğini ima eder.

İbn-i İshak, Hind'in bu cevabı üzerine Ömer'in kahkahayı patlattığını da söylüyor! Ne kadarı doğrudur bilinmez... Ama kaynaklardaki sahneler ile popüler anlatılar arasında ciddi farklılıklar olduğu muhakkak.

* * *

Kusursuz bir asr-ı saadet hayal edenler, Çağrı'nın atladığı bu gibi detayların bir kısmını nahoş bulabilirler. Ancak ilgili metinler objektif bir gözle, yani İslam dininin lehinde ya da aleyhinde angajmanlardan bağımsız okunursa, bahsi geçen hadiselerin hiçbirinin tarihin ve hayatın akışı içinde aslında pek de şaşırtıcı olmadığı görülebilir. Örneğin, Ensar ve Muhacirler arasında yaşanan gerginlikler ya da farklı mümin kabileler arasında vuku bulan çekişmeler, aslında iyi ya da kötü olmaktan ziyade sadece doğal. Doğal olmayan, günlük hayata dair bu gibi gerçekleri görmek istemeyen, insanların çekişmelerini, acılarını, acımasızlıklarını, hırslarını ve elbette ahmaklıklarını görmek istemeyen toz pembe anlatılar.

İbn-i İshak'ta insanları melekleştirilen, yapay, efsanevi anlatılar yok. Ancak kitlelere hitap eden filmler ya da kitaplar için aynı durum söz konusu değil.

Özetle, İbn-i İshak'ın elimizdeki versiyonunun ve diğer ilk dönem kaynakların, ilgili hadiseler yaşandıktan nesiller sonra ortaya çıkmış olması, sorunun sadece bir yanı. *Bugün itibariyle, efsane, dayandığı çürük kaynağın dahi çok ötesine geçmiş durumda.* İfade özgürlüğünün zaman zaman dini hassasiyetlerden hareketle sınırlanması, bu durumun en belki de en enteresan örneği. Zira, ilgili

kaynakların güvenilirliğini, müslüman-çoğunluklu ülkeler de dahil olmak üzere dünyanın her yerinde tartışmak mümkün. İlahiyatçılar da zaten en çok bu konulara kafa yoruyor bu konuları tartışıyorlar. Ancak, bu kaynaklara dayanan efsanevi anlatıyı masaya yatırmak ya da eleştirmek gayet riskli. Efsanenin, kaynağın ötesine geçmesi böyle bir şey.

--- S O N ---

. : İlgili bir diğer dizi : .

[Hz. Muhammed'den Sonra](#)

İlk Müslümanların İhtilaf ve Çatışmaları (632-692)